

Nr 22.

Av herrar **Söderberg** i Hobborn och **Andersson** i Milsmaden,
om ombildning av häradsnämnden till jury m. m.

Under den tid av omkring $\frac{1}{4}$ sekel, som upptagits av resultatlösa förhandlingar om en särskild bevisningslag, har det vid flerfaldiga riksdagar från lekmannahåll framhållits, att med nu rådande organisativa och processuella anordningar häradsnämndens ställning vore synnerligen otillfredsställande. Många av dem, som ägde personlig erfarenhet från tjänstgöring i nämnd, hava meddelat från sina orter, att enligt allmän praxis därstädes häradsrätternas ordförande vid utslags avfattande ställa nämnden fullkomligt utanför frågorna.

I andra kammaren skildrade en ledamot saken så, att vid utslagslösen »rättens ordförande kommer och läser upp de färdiga utslagen för nämnden», utan att därförinnan »det ringaste resonement utbytes mellan nämnden och domaren, icke ett ord växlats, huru utslagen skulle se ut, nämnden således icke har ringaste aning därom».

I första kammaren omtalade en ledamot, att härads hövdingen i en viss domsaga offentligen givit tillkänna, att »för honom vore det likgiltigt, om nämnden placerades uppe under taket eller så nära, att han kunde samråda med ledamöterna».

I de orter, där det gått till på förra sättet — för att ej tala om det andra — har den av lagen förutsatta och regelbundet i protokollet omtalade »överläggning» till dom tydligen varit en tom formalitet — eller rättare motsvarats av blott ett tomt ord i protokollet. På andra håll brukas det, att ordföranden tillkännager för nämnden, att utslagen i huvudsak lyda så och så. Där har åtminstone *formaliteten* av överläggning iakttagits. Ty nämnden hade där haft tillfälle att säga ett ord. I en god del domsagor är det åter vedertagen sed och ordning, att ordföranden föredrager vart mål för nämnden och därvid ofta till

och med vidlyftigt redogör för beskaffenheten av de föreliggande frågorna samt skälen för och mot.

I dylika fall hava nämndemännen gott tillfälle att uttala sig. Men om det skulle gälla för nämnden att giva ett *självständigt* eget omdöme om vad som vore rätt i föreliggande saken, så bör man ställa det för sig, att vilken förfaren jurist som helst i nämndemännens ställe skulle som regel fordra, att han finge i lugn och ro själv läsa alla handlingarna i målet, innan han avgåve sitt votum. En var av nämndemännen hade i verkligheten behov av att lika noggrant som ordföranden studera handlingarne, för att om saken kunna ge ett *självständigt* omdöme. Men till ett sådant fullständigt instuderande av målen gives icke nämndemännen tillfälle; och med avseende härå är det tydligt nog, att ett vederhäftigt bedömande av målen efter nämndemännens egen tanke egentligen aldrig kan ifrågakomma, om det ens kan sägas vara med nu rådande ordning avsett. När nu därtill kommer, att ordföranden i regel har på förhand uppsatt sitt votum, som nämnden vet vara grundat på ett noggrant och fullständigt studerande av protokollen — i vilka nämndemännen på sin höjd få kasta en flyktig blick — är det självklart, att de i de flesta fall måste rent av känna sig av samvete och försiktighet hindrade att sätta en ny dom i detta redan färdiga votums ställe. Och det tjänar ju ej heller mycket till att planlägga något sådant, då det kan beräknas, att domaren alltid skall få *en* av de om saken okunnige på sin sida.

Domarens votum får därför oftast gälla, även emot många betänkligheter, som inom nämnden hysas emot detsamma. Och resultatet är, att även vid en fullständig föredragning av målen nämndens tankar om dem som given regel ej få sitt uttryck i utslagen.

Men ordentliga föredragningar underlätas ju, som vi det sett, i kanske flertalet av domsagor. När som helst och var som helst kunna överläggningarna reduceras till en tom och effektlös formalitet. Och faktiskt kan en domare ungefär när han vill behandla målen så, att nämnden praktiskt taget är bragt till tystnad.

Detta är det för den nuvarande nämnde institutionen betecknande och karakteristiskt. Att tala om förhållandets upphjälpande genom att anordna om närvaro vid utslagens avkunnande av samma nämndemän, som bevisat målens förutgående behandling, är för övrigt innehållslöst och inkonsekvent, så länge som den grundsatsen gäller, att protokollet utgör rätta och enda grunden för målens bedömande.

Och — för att nu återvända till utgångspunkten — den fullkomliga betydelselöshet, vartill nämnden sjunker under dylika faktiska för-

hållanden, likasom nämndens svaga ställning i allmänhet har av juristerna i riksdagen, då frågorna varit å bane, ingalunda beklagats eller omtalats såsom någonting, varav rättvisan och rättskipningen kunde bli lidande; utan dessa jurister hava fastmera yttrat sig så, som om nämnden, beträffande allt vad dom och utslag heter, kunde utan skada iakttaga fullständig passivitet och låta allt bero på ordförandens uttalade tanke. Vid 1907 års riksdag omtalade landshövdingen, förutvarande härads-hövdingen Rudebeck såsom någonting, vilket lände våra häradsnämnder till stor berömmelse, deras »*villighet att rätta sig efter domarens omdöme*»; och det kunde ej förspörjas, att någon av riksdagens jurister ville göra någon gensaga emot denna orsak till beröm, eller att någon menade, att nämnden borde söka göra *sin egen självständiga* tanke gällande. Vår tids svenska jurister både inom och utom riksdagen lära också vara närmast enhälligt samlade omkring den uppfattningen, att all bestämmanderätt bör tillkomma juristen-domaren, och att lekmännen i domstolarne böra betrakta sig som nollor.

Man må väl fråga sig, om icke en sådan uppfattning är ensidig och en beklaglig egendomlighet för nutida svenska jurister.

I alla andra länder än dem, som lyda under svensk rätt — åtminstone bland dem, som stå oss i något hänseende nära — betraktar man synbarligen det som synnerligen viktigt, att lekmännens, folkets naturliga rättsuppfattning kommer fram och gör sig gällande.

Om vi gå till Norge, finna vi redan där rätten genomträngd av den tanken, att folkets, ej juristernas speciella uppfattning skall vara den i huvudsak bestämmande. Allt är där anordnat i syfte, att det skall bli så.

Norrmännen hava

1:o) *jury* för de grövsta slagen av brottmål. Och detta betyder ju, att, innan domaren (lagmannen) kan ådöma straff för dylikt brott, folkets representanter skola hava efter fritt och självständigt bedömande förklarat sig finna den tilltalade skyldig till brottet och således hava fastslagit, vad som i vidsträcktaste mening får anses vara sant i målet.

2:o) Straff för brott av en lägre men dock av en viss betydande grad bero av en domstol, *meddomsrätt*, däri en domare sitter med två lekmän, vilka, försedda, en var med en röst lika som domaren, yttra sig med lika självständig bestämmanderätt som domaren, både över vad som är sant och därefter vad som enligt lagen är rätt.

3:o) I civila mål hava i Norge lekmännen den tänkbarast självständiga bestämmanderätt i fråga om *skadestånds uppskattande*, i vilka

frågor lekmännen nämligen fungera som civiljury (syn och skön), utan att domaren får deltaga i deras omröstning.

4:o o. 5:o) I Norge äro härförutom för vissa saker, för vilkas riktiga bedömande man menar, att i domstolen böra finnas fackmässiga kunskaper, såsom sjörättssaker och frågor emellan arbetsgivare och arbetare, inrättade domstolar, i vilka som domare med personlig rösträtt sitta representanter för de särskilda yrkena jämte en jurist som ordförande (*sjörätter* och *hantverksrätter*).

På alla här berörda högst viktiga och omfattande områden är det ordnat så, att lekmännen i det, varmed de hava befattning, yttra sig fullkomligen självständigt.

Alldeles *ensamma* avgöra lekmännen såsom jury eller värderingsmän (syn och skön) de till dem överlämnade sanningsfrågorna. Eljest och i alla de andra här nämnda domstolarna hava de ställning som domare jämte en ordförande jurist; och med honom avgöra de målen i sin helhet, både rätts- och sak- eller bevisningsfrågorna. Alltid utgörande en majoritet gent emot juristen och ägande en var en röst såsom han, hava de även där tillfälle att bestämma besluten efter sin åskådning; och detta hava de tillfälle att i vart fall *verkligen* göra, enär de ej blott se och höra allt som förekommer lika väl som ordföranden, utan jämväl disponera alla handlingar i målen lika fritt som han.

Men vid sidan av alla dessa folkdomstolar har man i Norge som det 6:te, *offentliga förlikningsanstalter*, omfattande mål av de mest skiljaktiga slag, i vilka 2 eller 3 lekmän fungera som *fredsmäklare*. I denna egenskap hava de till uppgift att »söka förhjälpa en var till vad rätt och billigt är». Men de hava ock befogenhet i vissa fall, där det gäller mindre värden, att *döma* emellan de tvistande.

Om betydningen av detta sista område för lekmännens inflytande på rättsförvaltningen kan man göra sig en föreställning därav, att enligt officiella statistiska uppgifter från en period 1894—98 de norska förlikningsanstalterna årligen behandlat omkring 90,000 saker samt av dem verkliga förlikat omkring 68,000 och dömt i omkring 9,000.

Motsvarande siffror för år 1908 äro:

inkomna till förlikningsanstalterna	109,489	saker
förlikta	82,180	»
av kommissionerna avdömda	12,305	»
till domstol hänvisade	13,049	»
uppskjutna till nästa år	186	»

Av alla dessa folkliga rättsinstitut i Norge finnes hos oss nu

intet enda.

I *Danmark* äro för lekmännens effektiva inflytande på rättsförvaltningen formerna väsentligen desamma som i Norge, nämligen om man medräknar 1909 års danska processlag, som likväl av ekonomiska skäl ej ännu bragts i utövning. Denna lag inför i Danmark jury för brottmål. Allmänna meddomsrätter för brottmål ingå icke i nyss nämnda lag. Bland fackdomstolarna intages första rummet av den stora handels- och sjörätten i Köpenhamn, fungerande med en jurist som ordförande och 4, i vissa fall 2 handels- eller sjökunnige bisittare. Denna domstol samt sjörätterna i andra danska städer, sammansatta av underrättsdomaren och två sjökunnige bisittare, lända i vidsträckt omfattning till att garantera handelns och sjöfartens representanter ett bedömande av de till dessa rättsområden hörande saker efter den bland nämnda yrkens idkare vanliga fackmässiga uppfattning.

I *Tyskland* är lekmännens självständiga bestämmanderätt för de viktigaste rättsområden erkänd genom *jury* och *meddomsrätter* i brottmål samt beträffande fackområdena genom *handelsdomstolar* och *hantverksrätter*. Här avsedda fyra slag av folkdomstolar äro överhuvud sammansatta och verkande så, som rörande dels jury dels meddomsrätter från Norge antytts.

I *England* och *Nordamerikas förenta stater* är det juryn, som allmänt garanterar lekmanuppfattningens på alla områden först bestämmande inflytande. Rättsväsendet i alla länder, där engelskt språk talas, torde kunna sägas vara i alla sina yttringar alldeles *genomträngt* av juryns, d. v. s. det folkliga rättsmedvetandets tanke.

För en rätt uppfattning av vad man bland engelsktalande nationer tänker om juryn och dess värde, torde man hava bästa möjliga ledning i en del framstående engelska juristers skriftliga uttalanden på till dem ställd förfrågan i anledning av nya lagberedningens yttrande om juryn i England. Dessa uttalanden finnas i original i vår riksdags bibliotek.

Presidenten för en av den centrala överdomstolens i London avdelningar sammanfattar sitt omdöme sålunda:

»För min del har mitt förtroende till juryerna snarare tillväxt än minskats. Om jag hade någon tvist, skulle jag hellre underställa den en jury än en av domarne, tagen på slump.»

Presidenten för en annan avdelning av samma överdomstol säger:

»I vissa detaljer tål vårt system också i kriminella saker förbättring, men brett talat, är jag hjärtligen *för* att behålla det i sådana ämnen» — och säger han: »Jag tänker ingen här, om ock missnöjd med detsamma i civila ämnen, ens tänker på att övergiva det i fråga om brott.»

En ledamot av sistnämnda domstolsavdelning yttrar sig sålunda:

»Jag kan icke alls instämma i påståendet, att i England vare sig av domare, advokater, affärsjurister, köpmän eller de bildade klasserna över huvud det skulle anses, att jurysystemet vore utan nytta»; och han säger för sin del, att, »där det gäller att pröva en enkel fråga om faktum, eller där en fråga om kommersiell sedvänja eller usance uppstår, *en jury är vår bästa och vanliga domstol; och den anses så av alla*».

Och en lordkansler (i denna egenskap presiderande i lordernas hus, då detta fungerar som domstol, samt i det brittiska väldets samtliga högsta domstolar) säger, att juryn »är av en stor majoritet av jurister, vare sig domare eller advokater, såväl som av den stora allmänheten hållen i så hög aktning som någonsin, så vitt angår prövning av kriminella påståenden och vissa klasser av civilmål». Och för de särskilda klasser av civilmål, som han framhåller, säger han sig ha en »stark övertygelse, att *en jury är den bästa domstolen*».

Jämväl kan åberopas ett yttrande av en femte engelsk överdomare enligt ett referat från Times rörande ett celeberrätt ärekränkingsmål. Denne hade med hänsyftning på detta mål yttrat sig sålunda: »Jag känner ingen domstol, jag vill ej tala om överlägsen, men jag vill säga jämgod med en hederlig jury av ungefär samma sociala ställning som den anklagade och kändanden.»

Så har jurysystemet, d. v. s. den processordning, som kraftigast betecknar folkets självständiga bestämmanderätt, bedömts av de obetingat mest kompetenta domare. Och det gäller här ett folk, vilket, likasom det tyska, vårt folk står nära i karaktär, lugn betänksamhet och andra egenskaper, som utgöra förutsättningar för en sådan folkets domsrätt, varom här är fråga.

Jury likaväl som andra verkliga folkdomstolar finnas ock i Frankrike och äro där högt uppskattade. Men juryn i Frankrike tillkom som bekant under den stora revolutionen utan önskliga förberedelser och tämligen oförtänt, i följd varav institutionen från början knappast kom på rätt spår. Och litet var förstärkt för övrigt att fransmäns och andra sydländingars temperament och heta blod lätt nog kunna bringa dem att i en jury spela en annan roll, än man rätteligen väntar av jurymän.

Jury finnes emellertid snart sagt i alla länder, med vilka vi vilja jämföra oss, även i Ryssland; och det torde med avseende härå få anses mycket egendomligt, att hos oss *icke på något* av den allmänna processens områden lekmännens, folkets egen rättsuppfattning har sig tillförsäkrad rätt att behörigen komma fram och bli bestämmande.

Någon vill kanske hänvisa till vår *tryckfrihetsjury* och säga, att vi med denna äro ställda vid sidan av andra nationer, som äga jury. Men denna vår tryckfrihetsjury kan icke med fog sägas giva uttryck åt folkets egen naturliga rättsuppfattning — vilket är ändamålet med jury — alldenstund i tryckfrihetsjuryn jurister lika väl som lekmän äro sittande.

Vår tryckfrihetsjurys uttalade uppfattning blir därför när som helst och som det vanliga bestämd av juristskäl och alls icke av lekmäns omedelbara rättsmedvetande. Då nu härtill kommer, att en tredjedel av vår tryckfrihetsjury tillsättes av domstolen, sedan denna förut skapat sig en viss uppfattning om målen, och att de övriga två tredjedelarna utses av respektive parter själva, helt vanligt sedan dessa förut övertygat sig om de tilltänkta jurymännens mening, så är i verkligheten denna vår jury en verklig vrångbild av vad en rätt och opartisk jury bör vara. I och med det att tryckfrihetsjuryn är hänvisad till protokoll som källa för dess kunskap om sakerna och utesluten från rätt att själva se och höra parterna, är den för övrigt ställd i ett sådant förhållande till sin uppgift, som icke alls motsvarar det för lekmän naturliga; ty det för lekmännen naturliga är icke att vara bundna vid protokollsord utan att få själva och genom det, som de med egna sinnen erfara, skapa sig ett omdöme om saken och parterna. Ingenstädes i världen är en jury hänvisad till en ren och för lekmän själmördande jurist-procedur såsom hos oss.

Tryckfrihetsjuryn är emellertid den av våra processuella organisationer, som är närmast jämförlig med nutida vanliga lekmannadomstolar. Men att denna tryckfrihetsjury länder mera till att föra fram juristuppfattningen än folkuppfattningen torde vara ett icke obehörigt sammanfattande omdöme. (Och i själva verket har vår tryckfrihetsjury sedan länge sin egentliga betydelse i att till förmån för vårt byråkratiska system verka avskräckande för folklighet i rättsförvaltningen.) Detta om tryckfrihetsjuryn.

Att någon självständig folkuppfattning icke heller med nuvarande ordning kommer fram genom våra häradsrätter eller genom våra rådstuvurätter med illiterata rådmän, bör en var kunna genomskåda — även om det icke vore klargjort genom det som sagts vid riksdagen av både lekmän och jurister. Summan är att ingenting likt de *verkliga* effektiva folkdomstolarna i Norge och andra länder finnes hos oss nu. På alla områden av den vanliga rättsförvaltningen är hos oss i denna stund juristuppfattningen med sin formalism ensam bestämmande, lekmännen blott lekamligen sittande i domstolarna, folkuppfattningen systematiskt kvävd.

En sådan våra lekmäns och vårt folks ovärdiga och hjälplösa ställning till rätten synes alldeles onaturlig bredvid det förtroende, som ägnas lekmännen i alla andra länder och bredvid den pondus, som folkets ord i rättsskipningen överallt annorstädes besitter. Såvitt vi vilja hålla vårt folk jämbördigt med folket i andra länder, måste det återställas i sin behörighet på rättens område.

Men denna våra lekmäns ställning är lika onaturlig bredvid den ställning i domstolssystemet som lekmännen *hos oss själva* haft i gångna tider. Likasom i England ha förr hos oss jurytanken och folkets självkänsla genomsyrat hela vårt rättsliga liv. Landslagens föreskrifter om nämnden gör denna till en verklig självständig jury. »Häradsnämnd äger med sin ed rannsaka» 36 B. B.; »Häradsnämnd skall utleta och vita (svärja), vad sannast är om det målet» 22 Eds. B.; »Ligge det till häradsnämnd vad där är sant om» 17 Drm. B.; »Då skall häradsnämnd honom antingen värja eller fälla» 7 Tj. B.; äro några prov på de brukliga målande uttrycken. Och sedan nämnden fastslagit sanningen i målet, skulle häradshövdingen »dom å giva». Den fördelning av uppgifterna emellan lekmännen och domaren, som karaktäriserar jurysystemet, ligger här alldeles klar: Bevisningen för lekmännen, lagtillämpningen för domaren. Och juryprincipens alltomfattande betydelse hos oss förr är så mycket mer framträdande, som nämnd i egenskap av jury fanns även vid lagmanstingen, och jämväl vid konungstingen. Våra domböcker från 15- och 16-hundratalet visa ock, att lekmännen verkligen gjorde sig självständigt gällande — därhän till och med att häradshövdingen under en lång period uppgav sin beslutanderätt till nämnden och nöjde sig med att fungera som rättens sekreterare. Häradsnämnden är nu av alla de forna nämnderna ensam kvar; och dess förmåga att göra sig gällande har gått i kvav *dels* därigenom, att det efter hovrätternas tillkomst småningom uppkomna protokollsväsendet och uppskoven från ting till ting gjort nämndens iakttagelser på tingen utan betydelse (vid sidan av protokollet, som nämndemännen ej få läsa), *dels* därigenom att nämnden erhållit uppdrag att jämte domaren tillämpa lagen och därmed fått en uppgift, som lekmännen naturligtvis ej kunna självständigt utföra, men som bragt dem i ohjälpligt beroende av domaren — i all synnerhet sedan 1734 års legala bevisregler gjort själva sannings- eller sakfrågorna till lagfrågor. Rent yttre omständigheter ha ställt lekmännen utanför sakerna. Då emellertid lekmännen ännu finnas i våra häradsrätter, beror det blott på god vilja hos lagstiftaren att behörigen bruka lekmännens förmåga till rättsskipningens fromma.

Med detta förhållande i vårt eget land för ögonen, synes man hava än ytterligare skäl att för vårt folk i nuvarande tid fordra dess återställande till jämbördighet med folket i staterna omkring oss. Eller skulle nu för tiden *vårt* folk ensamt vara ovärdigt en röst i rättssaker eller ovärdigt att själv giva uttryck åt det nationella rättsmedvetandet? Varje påstående i sådan riktning är självskrivet fullkomligen ohemult.

Huru kan det då förklaras, att man icke energiskt reagerar mot den missaktning, som juristerna hos oss visa lekmännen eller emot juristernas anspråk som ensamma omdömesgilla beträffande rättssaker? Jo, orsaken ligger i en försiggången förändring hos oss av rättens begrepp, vilken förändring och urartning mot allt vad som är naturligt, *gjort* rätten enbart till en juristernas sak, som den eljest ingenstädes är.

Sammanhanget skall förstas, om man iakttager det som här följer:

Det råder en djup inre skillnad emellan *svensk nutidsrätt å ena sidan* samt rätten förr hos oss och nu i andra länder *å den andra sidan*. I andra länder *är* rätten — likasom den förr hos oss *varit* — en *samvetssak*.

Den nutida universella rättens gemensamma karaktär av samvetssak ligger uttryckt däri, att i denna rätt billighet eller tro och heder jämte en stark tendens att efter dessa principer *hjälpa* lidande ingår som det bestämmande elementet. I tysk, engelsk, amerikansk rätt och för övrigt i alla rättssystem, som byggts på romerska rättsprinciper, gäller tro och heder över och framför varje form. »Varje anspråk som stöter mot tro och heder skall avvisas» (Komment. till den tyska handelslagen) är en tysk huvudgrundsats, stående i full överensstämmelse med den nya tyska civillagens § 157, lydande: »Avtal skola så utläggas, som tro och heder det fordra med hänsyn till affärssed» . . . Härbredvid står på engelsk-amerikansk sida den av de främste båda engelska och amerikanska auktoriteter (Best och Story) lika uttryckta satsen, att ehuru lagen fordrar skriftlig form för vissa avtal, dessa avtal dock gälla *utan skriftlig form*, därest eljest visat förtroende skulle kränkas. Har en part alltså litat på den andres heder och därför avstått t. ex. från ett köps uppsättande i skrift efter lagbestämd ordning, så gäller dock köpet. Tro och heder gå framför formkravet — en sats alldeles överensstämmande med en bekant engelsk domares ord: »Det finnes ingen form, som ej en engelsk domare sätter sig över för att göra rätt.» Och av tillgängliga skildringar finner man alla dessa länders domare framträda som hjälpare åt lidande och kränkta på ett sätt och med en energi, varom vi nu i Sverige ej kunna göra oss en föreställning.

Dessa samstämmade huvudgrundsatser hava sin motsvarighet och för övrigt sin rot i den romerska rättsdiktatorns, »praetorns» karakteristiska föreskrift till den dömande jurymannen. »Du domare skall ej döma svaranden, såsom här säges, annat än under förutsättning att kändanden *icke gjort och icke gör någonting av ohederlighet*», d. v. s. någonting emot tro och heder, samvete stridande. Ohederlighet i handlings sättet utslöt den rätt, som handlingen eljest skulle medföra. I överens stämmelse med denna tanke blev i romersk rätt, efter många århundradens utveckling, samvetet, under beteckningen av »tro och heder» (*bona fides*) eller billighet, erkänt i Justiniani sammanfattande lagverk (från 6:e århundradet efter Kristus) som rättens högsta princip. Samma grundtanke upptogs några århundraden senare, efter den romerska rättens återuppståndelse, i hela den europeiskt civiliserade världen. Rätten är, särskilt att nämna, erkänd som samvetsrätt även i de danska och norska grundsatzerna »*allmän redlighet*» och »*billighet*», eller än mera i hela den anda, vari rättskipningen i både Danmark och Norge sker, och i de av denna anda skapade, på praktisk hjälp utgående rättsliga institutioner — speciellt att nämna dessa länders arvs- och boutredningsförfarande, vars grundtanke är alla frågors ordnande i billighet och försonlighet. Rättens egenskap av samvetssak framträder särskilt däri, att t. ex. i Norge ett köp av fast egendom gäller utan avseende å förbiseende av laga form enligt samma princip, som nyss omnämnts från engelsk-amerikansk rätt: Tro och heder gå i norsk rätt faktiskt framför formen.

Även hos oss har rätten förr varit en samvetssak — något som i domböckerna från 16- och 1700-talen på det tydligaste uttryckes både i de ofta förekommande hänvisningarna till *samvete*, till *billighet*, »*kristlig billighet*», ja till romersk rätts rättfärdighetsprinciper under deras i romersk rätt vanliga namn och i ett därmed överensstämmande materiellt avgörande av sakerna, vilket ej sällan tydligen framstår som dikterat av tendensen att ge effektiv rättshjälp.

Men *varifrån* kommo i de olika ländernas system samvetsprinciperna in i rätten? Den fornromerska rättens grundsatser, billighet, tro och heder, voro utvecklade under ett rättsväsende med *lekmän som domare*; och dessa domare fungerade som jurymän. För dessa var uppgiften självskrivet en samvetets och det naturliga förståndets sak. Och i följd därav blev också för de romerska juristerna rätten en samvetssak. »*Hederliga mäns sed*» i det vanliga livet var den stora normen, betecknad oftast som »*billighet*» eller »*tro och heder*». Billighet, tro och heder kommo in i romersk rätt *från folket*. I Tyskland har den gamla

romerska rätten varit gällande lag i århundraden, och därmed hava billighet, tro och heder växt in i *tyskt* rättsmedvetande, med rot ursprungligen i folkuppfattningen. Även i andra kontinentens stater är förhållandet likartat. I England och Amerika är det juryn och med den folkets samvete och dess naturliga rättsuppfattning, som direkt skapat och upprätthållit begreppen billighet, tro och heder, något som från de engelska domarens sida oförtäckt erkännes. Deras uppfattning är på det enklaste och kraftigaste sätt uttryckt av den engelska överdomaren, som sade, att i engelskt rättsväsende en så naturlig och moralisk uppfattning råder, *därför att »folket alltid haft så mycket att säga»* i domstolarna.

Och i dansk-norsk rätt hava säkert nog billighetsprinciperna samma källa, folkets rättsmedvetande, till vilket de danska och norska domarna nödsakats att lyssna i följd av den ställning, lekmännen intagit i rättsförvaltningen (medan otvivelaktigt dessa domare också kraftigt nog påverkats av principer från romersk-folklig rätt).

Men vilken kan tvivla om, att det just var därför, att *vi* förr levt under ett verkligt juryssystem, och att genom detta vårt folk har haft så mycket att säga i rättskipningen, som också *vår* rätt *förr* var en samvetsrätt och därmed var genomträngd av begreppen billighet, tro och heder samt av tendensen att hjälpa lidande? Och vilken förstår ej att orsaken till dessa begrepps försvinnande ur vår nuvarande rätt och till den nu rådande formalismen ligger i folkets fullkomligen förlorade inflytande på rättsförvaltningen?

Folkets samvete, verksamt i rättssaker, yttrar sig överallt helt naturligt och *lika* i billighet och i hänsyn till tro och heder. Och där folkets samvete ej mer har någon röst i ett lands rättsväsende, där torka också dylika principer ohjälpligen bort.

Det som gör vår nuvarande rätts skiljaktighet till innehållet från andra folks nu rådande rätt, är just saknaden hos oss av begreppen billighet, tro och heder som integrerande element i rätten. Vilja vi återställa dem och bringa vår rätt till samstämmighet med andra folks nuvarande rätt, finnes ingen annan väg för oss än att återställa lek-männens och lekman-samvetets bestämmande inflytande, d. v. s. göra folkets eget rättsmedvetande till bestämmande norm i rättsförvaltningen.

Därmed vore ju ock folkets naturliga värdighetskrav tillgodosett. Och någon tvekan om, att en rätt med samvetsprinciper, billighet, tro och heder som grundelement och alltid utgående på att *hjälpa* orättvist lidande är bättre för folk och enskilde än en rätt utan dylika principer, torde ej kunna råda. Den stora betydelsen för karaktär och självkänsla

av ett rättsväsende, som stöder all verklig rätt men undertrycker knep och former, torde speciellt böra beaktas.

Början till en ny ordning kan ej ske på naturligare sätt än att vi, som redan ha lekmän i flertalet av våra underrätter, återuppliva vår forna jury, naturligtvis under en tidsenlig form och med tillgodogörande av de lärdomar, som tillhandahållas oss både av vår egen rätts historia och av erfarenheten i de länder, där ett jurysystem, närmast överensstämmande med vårt forna, utvecklats sig.

Huvudvikten ligger därpå, att juryn principiellt befattar sig allenast med bevisningsfrågor eller sådana frågor, som fordom hos oss behandlades av nämnden som jury, men också avgör dylika frågor fullkomligt självständigt och således utan att domaren i dem avger något votum. I övrigt torde en ordning som ungefär följande böra tänkas:

Lagtillämpningen, på grund av det utav juryn fastslagna sakförhållandet, skulle bero på domaren ensam, dock med rätt för juryn att uttala sin mening i rättsfrågor, som ej påkalla egentlig lagkunskap. Jury skulle ej användas annat än i de mest maktpåliggande civila och kriminella mål, såsom ordningen från början var hos oss och nu är i andra länder. Förfarandet skulle vara byggt på muntlighet och ordnat i syfte att hela saken, under en ordförande domares presidium, behandlas och avgöres i ett obrutet sammanhang. Juryns uttalande skulle naturligtvis byggas på den fria bevisprövningens princip. Juryförhandling skulle äga rum, när så för ett måls skull påkallades.

För att fungera i juryn skulle av de till domsagan hörande på vanligt sätt valde nämndemännen inkallas omkring 36, från vilka först skulle få av parterna uteslutas de möjligen för släktskap eller dylik orsak som partiska misstänkte, och, bland de därefter återstående, tolv uttagas genom lottning. Juryn skulle kallas nämnd. Presidenten, kallad lagman, skulle av konungen utses bland domarne inom länet och ha rätt att som rådgivare tillkalla en eller flere framstående personer.

Sådana anordningar förutsätts, att det nya jurysystemet skulle komma också städerna till godo. Det förutsättes ock, att möjligheten av andra i utlandet vanliga folkdomstolars inrättande i vårt land hålles öppen.

Vad som här ovan av detaljer omförmälts avses dock ej obetingat som förslag, utan hemställa vi

att riksdagen måtte uttala sig för återställande av vår nämnd till dess forna och rätta uppgift som jury, eventuellt med tillämpning av här angivna prin-

ciper, och i sammanhang därmed för inrättande av verkliga och effektiva folkdomstolar även på andra rättsområden,

samt i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda det hithörande och för riksdagen framlägga förslag i ämnet.

Stockholm den 22 januari 1916.

Sam. Söderberg.

K. M. Andersson.